

VALSTS
KONKURĒTSPĒJAS
KOMISIJA

LATVIJAS VALSTS PREZIDENTA KANCELEJA

Ekonomikas ministrija

LATVIJAS LIELIE EKSPORTĒJOŠIE UN INOVATĪVIE UZŅĒMUMI PAR KONKURĒTSPĒJU UN UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDI

INOVĀCIJA

PRODUKTIVĪTĀTE

EKSPORTSPĒJA

SADARBĪBA

CILVĒKKAPITĀLS

BIROKRĀTIJA

2024. GADA DECEMBRIS

LATVIJAS LIELIE EKSPORTĒJOŠIE UN INOVATĪVIE UZŅĒMUMI PAR KONKURĒTSPĒJU UN UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDI

© VALSTS KONKURĒTSPĒJAS KOMISIJA, VALSTS PREZIDENTA KANCELEJA, 2024

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce ir obligāta

Pateicība 64 Latvijas uzņēmumiem par veltīto laiku un sniegtajiem priekšlikumiem!

Arnis Sauka, Agnese Veckalne, Andris Šutka, Arkādijs Zvaigzne, Daunis Auers, Elīna Pajuste, Guntars Kitenbergs, Kristīne Bērziņa, Liene Briede, Sanita Mertena, Uldis Biķis, Vita Rovīte

Pētījuma autors

Dr. rer. pol. Arnis Sauka, Rīgas Ekonomikas augstskolas profesors, Vidzemes Augstskolas padomes priekšsēdētājs

**Sadarbības partneri
un interviju veicēju
kolektīvs**

Edmunds Valantis, Jānis Salmiņš, Raivis Bremšmits, Ilze Beināre, Dace Gaile, Dace Zīle, Marina Blaške, Ilze Lore, Dace Butāne, Mārtiņš Jansons, Elīna Pētersone, Anda Paegle, Laura Štrovalde, Laura Stelmaka-Leja, Agnese Belte, Baiba Januma, Jūlija Jaunrodziņa, Karīna Cine, Ineta Irbe, Ričards Švītiņš, Ieva Veisa, Eduards Lielpēters, Ksenija Tkačenko, Sanita Zakse, Madara Treimane, Toms Buls, Mareks Miķelsons, Inga Pētersone

Pateicība Valsts ieņēmumu dienestam, Centrālās statistikas pārvaldei par sniegtajiem datiem un atbalstu uzņēmumu atlases metodoloģijas izstrādē, kā arī sevišķs paldies Agnesei Rožkalnei par atbalstu interviju organizēšanā un datu apstrādē!

Pētījuma pasūtītājs

LATVIJAS VALSTS PREZIDENTA KANCELEJA

SATURS

KOPSAVILKUMS	6
METODOLOĢIJA	28
APTAUJĀTO UZŅĒMUMU GALVENIE RĀDĪTĀJI	33
1. INOVĀCIJAS UN PRODUKTIVITĀTE	39
1.1. Inovācijas	40
1.2. Pētniecība un attīstība	57
1.3. Produktivitāte	67
2. EKSPORTA TIRGI	72
2.1. Galvenie eksporta tirgi	73
2.2. Galvenie ar eksportu saistītie izaicinājumi un iespējamie risinājumi	76
3. SADARBĪBA AR POLITIKAS VEIDOTĀJIEM, ZINĀTNIEKIEM UN CITIEM UZŅĒMUMIEM	84
3.1. Uzņēmumu sadarbība ar citiem uzņēmumiem	85
3.2. Uzņēmumu sadarbība ar augstskolām	88
3.3. Uzņēmumu sadarbība ar politikas veidotājiem	102
4. CILVĒKKAPITĀLS	108
4.1. Galvenās valdības prioritātes Latvijā cilvēkkapitāla jomā: uzņēmēju skatījums	109
4.2. Darbinieku piesaiste uzņēmumiem: izaicinājumi un piedāvātie risinājumi	117
4.3. Darbinieku kvalifikācija un attīstība	135
4.4. Darbinieku mainība	146
5. BIROKRĀTIJA	151
6. CITI JAUTĀJUMI	176
ZIŅA VALSTS PREZIDENTAM	181
GALVENIE INTERVIJĀS SAŅEMTIE IETEIKUMI	195
1. pielikums UZŅĒMUMI, KAS PIEDALĪJĀS PĒTĪJUMĀ	207

LATVIJAS LIELIE EKSPORTĒJOŠIE UN INOVATĪVIE UZŅĒMUMI PAR KONKURĒTSPĒJU UN UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDI

KOPSAVILKUMS

Pētījuma mērķis – intervējot Latvijā reģistrētos lielākos eksportējošos uzņēmumus, sistemātiski klasificēt uzņēmumu galvenos izaicinājumus inovāciju, produktivitātes, birokrātijas, sadarbības, eksportspējas un cilvēkkapitāla jomās. Tādējādi tiek piedāvāts padziļināts šo uzņēmumu skatījums uz vairākiem Latvijas uzņēmējdarbības videi un uzņēmumu konkurētspējai svarīgiem elementiem, tai skaitā risinājumi situācijas uzlabošanai. Pētījums balstīts uz ekspertu intervijām ar Latvijas lielāko eksportējošo uzņēmumu īpašniekiem vai augstākā līmeņa vadību.

INOVĀCIJA

PRODUKTIVITĀTE

EKSPORTSPĒJA

SADARBĪBA

CILVĒKKAPITĀLS

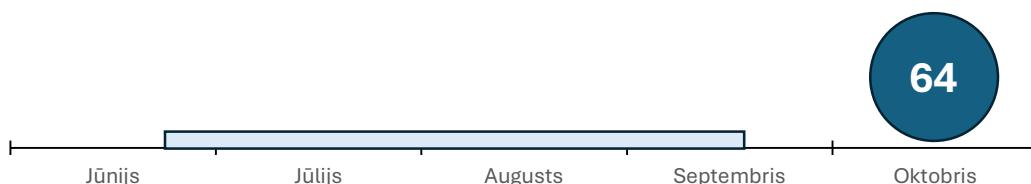
BIROKRĀTIJA

Uzņēmumu atlasē principu - Lielāko Latvijā reģistrēto preču un pakalpojumu eksportētāju identificēšanai pirmajā solī atlasīti 395 uzņēmumi ar eksporta apjomu, kas pārsniedz 4,5 milj. EUR gadā. Atlasītie 395 uzņēmumi — Latvijas lielākie eksportētāji — tika sagrupēti, katram uzņēmumam piešķirot vietu secībā no 1 līdz 395, ņemot vērā četrus rādītājus. Proti, tika summēta katrā no rādītājiem iegūtā vieta, piešķirot šādus svarus: uzņēmuma preču un pakalpojumu eksporta apjoms – 35%, uzņēmuma izdevumi pētniecībai un attīstībai – 35%, uzņēmuma pievienotā vērtība¹ – 20%, uzņēmumā nodarbināto skaits – 10%.

¹ Produkcijas vērtība, no kuras atskaitīta ražošanā izlietoto preču un pakalpojumu vērtība. Pievienotā vērtība rāda produkta tirgus vērtības pieaugumu, kas ir radies saimnieciskās darbības rezultātā.

Gala sarakstā uzņēmumu secība ir atkarīga no snieguma katrā no četriem izmantotajiem rādītājiem, kā arī no atbilstības papildu kritērijiem, jo no pētījuma tika izslēgti vairāku nozaru uzņēmumi. Kā papildu kritēriji, lai uzņēmums netiktu izslēgts no saraksta, tika izmatoti šādi nosacījumi: uzņēmumā patiesā labuma guvējs nav sankcijām pakļauta persona vai saistīts ar uzņēmumu, kurā konstatēta aizliegta vienošanās (kartelis); uzņēmumā nav Krievijas vai Ķīnas kapitāls; uzņēmums nav veicis sankcionēto preču eksportu uz Krieviju vai Baltkrieviju; uzņēmumam nav nodokļu parādu.

Interviju veikšana - kopumā laika posmā no 2024. gada jūlija līdz oktobrim tika aptaujāti 61 uzņēmuma vadītāji, un 3 uzņēmumi atbildes iesniedza rakstiski. Tādējādi pētījumā kopā piedalījās 64 Latvijas lielāko eksportējošo un inovatīvo uzņēmumu pārstāvji – īpašnieki vai augstākā vadība.

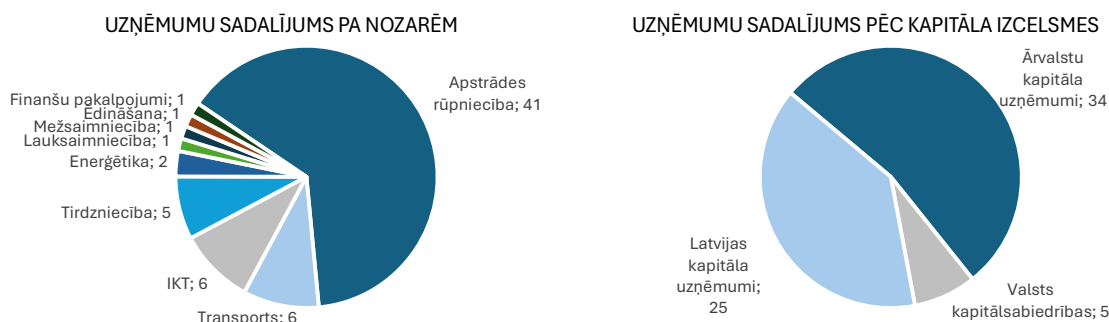
Ekspertintervijām tika izmantota aptaujas anketa, kuru izstrādāja Valsts konkurētspējas komisija (VKK). Ekspertintervijas veica VKK priekšsēdētājs Dr. rer. pol. Arnis Sauka, kā arī Ekonomikas ministrija (EM) – valsts sekretārs, valsts sekretāra vietnieki, departamentu direktori, nodaļu vadītāji un citi EM un Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras darbinieki. Intervijas notika attālināti *MS Teams* platformā. Katras intervijas garums bija aptuveni 1-1,5 stunda. Tās tika ierakstītas un informācija apkopota transkriptu formā, atbilstoši aizpildot aptaujas anketu. Pēc intervijas atbildes (interviju transkripti) tika saskaņotas ar uzņēmumu pārstāvjiem, kas piedalījās intervijā. Interviju transkriptu apkopošanu un analīzi veica VKK priekšsēdētājs Dr. rer. pol. Arnis Sauka.

APTAUJĀTO UZŅĒMUMU GALVENIE RĀDĪTĀJI

Nodaļā apkopots aptaujāto 64 uzņēmumu raksturojums, kā arī galvenie statistikas rādītāji, parādot tos kontekstā ar kopējiem Latvijas uzņēmumu statistikas rādītājiem.

Nozaru dalījumā 41 uzņēmums pārstāv apstrādes rūpniecības nozari. Tie lielākoties koncentrēti Rīgā vai Rīgas metropoles areālā, tomēr starp intervētajiem ir arī uzņēmumi no novadiem un citām valstspilsētām.

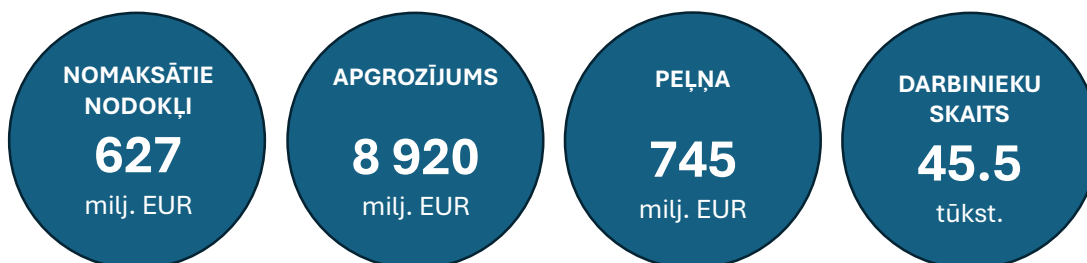
Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) datiem 34 aptaujātie uzņēmumi bija ārvalstu kapitāla uzņēmumi (29 uzņēmumi ar 100% ārvalstu kapitālu), 25 Latvijas (privātā) kapitāla uzņēmumi un 5 valsts kapitālsabiedrības.

Atbilstoši Valsts ieņēmumu dienesta (VID) datiem aptaujātie 64 Latvijas lielie eksportējošie uzņēmumi 2023. gadā nodokļos nomaksāja 627,23 miljonus EUR (par 18% vairāk nekā pirms gada). Tas veidoja 4,8% no kopējiem Latvijas uzņēmumu nomaksātajiem nodokļiem. Visvairāk 2023. gadā aptaujātie 64 uzņēmumi samaksāja valsts sociālās apdrošināšanas obligātajās iemaksās (302,67 miljoni EUR) un iedzīvotāju ienākumu nodokli (157,56 milj. EUR). Savukārt, kā uzņēmuma ienākuma nodokli aptaujātie valsts budžetā samaksāja 57,01 miljonu EUR, kas ir vairāk nekā 10% no kopējiem šī nodokļa ieņēmumiem valstī.

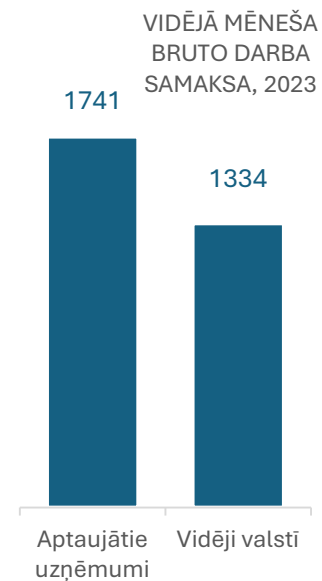
Aptaujāto 64 uzņēmumu apgrozījums 2023. gadā sasniedza 8 920 miljonus EUR, kas ir aptuveni 10,6% no kopējā Latvijā reģistrēto uzņēmumu apgrozījuma. Savukārt, peļņa un zaudējumi šiem uzņēmumiem 2023. gadā bija attiecīgi 745 miljoni EUR (aptuveni 10% no kopējās Latvijas uzņēmumu peļņas) un 40,24 miljoni EUR (relatīvi neliels rādītājs salīdzinot ar Latvijas uzņēmumu kopējiem uzrādītajiem zaudējumiem). Aptaujātie uzņēmumi 2023. gadā vidēji mēnesī nodarbinājuši 45 495 darbinieku (aptuveni 4,8% no kopējā nodarbināto skaita Latvijā), savukārt 2022. gadā un 2021. gadā nedaudz vairāk: 48 379 un 49 429 darbinieku.

UZŅĒMUMU GALVENIE RĀDĪTĀJI, 2023

Atbilstoši VID sniegtajai informācijai no 2021. līdz 2023. gadam nevienā no aptaujātajiem uzņēmumiem darbinieku skaits nav bijis mazāks par 50 darbiniekiem. No 101 līdz 500 darbiniekiem 2023. gadā nodarbinājuši 56,6% no aptaujātajiem uzņēmumiem, bet virs 500 darbiniekiem – 35,4% šo uzņēmumu. Salīdzinājumam: šāds darbinieku skaits valstī kopumā 2023. gadā bija attiecīgi 1,1% un 0,2% uzņēmumos.

Lielie eksportējošie un inovatīvie uzņēmumi maksā lielākas algas nekā Latvijas uzņēmumi vidēji. Piemēram, ja vidējā bruto alga Latvijas uzņēmumos kopumā 2023. gadā sasniedza 1334 EUR, tad aptaujātajos uzņēmumos tā bija 1741 EUR. Arī vidējā stundas tarifa likme aptaujātajos uzņēmumos ir augstāka nekā Latvijas uzņēmumos kopumā: 2023. gadā attiecīgi 12,38 EUR un 9,43 EUR. Savukārt, ja darba devēja vidējais aprēķinātais darba ienākumu apmērs (bruto) no valstī noteiktās minimālās darba algas līdz 1000 EUR 2023. gadā bija 22,2% uzņēmumiem valstī kopumā, tad šādu atalgojuma līmeni maksāja tikai 6,4% no aptaujātajiem lielajiem eksportētājiem.

1. INOVĀCIJAS UN PRODUKTIVĪTĀTE

Inovācijas, pētniecības un attīstības, kā arī produktivitātes blokā aptaujas laikā tika noskaidrota uzņēmumu pieeja inovācijām, izdalot produktu inovācijas un procesu inovācijas. Uzņēmumi, kas piedalījās pētījumā, ir ļoti dažādi, katrs ar savu specifiku, tomēr ekspertintervijas sniedz zināmu ieskatu galvenajos procesu un svarīgāko produktu inovāciju veidos aptaujātajos uzņēmumos. Piemēram, produktu inovācijas ietver bērza tāss ekstraktu, dažādu tehnoloģiju izstrādi ražošanas procesiem, inovācijas elektrisko automašīnu ražošanā, produktu iepakojumu ražošanā, dizainu izstrādē u. tml. Savukārt, procesu inovāciju galvenais fokuss ir uz dažādu ražošanas un pakalpojuma sniegšanas procesu optimizāciju.

Uzņēmēju vidējais vērtējums valsts politikai inovāciju jomā skalā no 1 līdz 10 (“1” ļoti zemu, “10” izcili) ir 5,2. Aptuveni trešā daļa uzņēmumu, kas atbildēja uz šo jautājumu, valsts politiku inovāciju jomā vērtē ar 5, aptuveni trešā daļa – robežās no 6,5 līdz 8,5. Nevienš no aptaujātajiem uzņēmumu pārstāvjiem uz šo jautājumu neatbildēja ar vērtējumu 9 vai 10.

UZŅĒMĒJU VĒRTĒJUMS PAR VALSTS INOVĀCIJU POLITIKU

Intervijās tika sniegti konkrēti piemēri, kas uzņēmumos kavē plašāku inovāciju ieviešanu. Pētījuma rezultāti parāda, ka galvenie inovāciju attīstību bremsējošie faktori lielajos un inovatīvajos Latvijas uzņēmumos ir saistīti ar cilvēkresursu kompetenču un kapacitātes trūkumu, finanšu līdzekļu nepieejamību inovāciju īstenošanai, pārmērīgu birokrātiju. Uzņēmumi arī novērtētu plašākas valsts atbalsta iespējas, atsevišķos gadījumos uzsvera nepieciešamību pēc labas enerģētikas infrastruktūras un zemākām elektroenerģijas cenām. Tāpat uzņēmumu pārstāvji, kas piedalījās

intervijās, runāja par ģeopolitikas ietekmi uz inovāciju kapacitāti, kā arī citiem faktoriem, t.sk. tādiem, kas specifiski tieši valsts kapitālsabiedrībām.

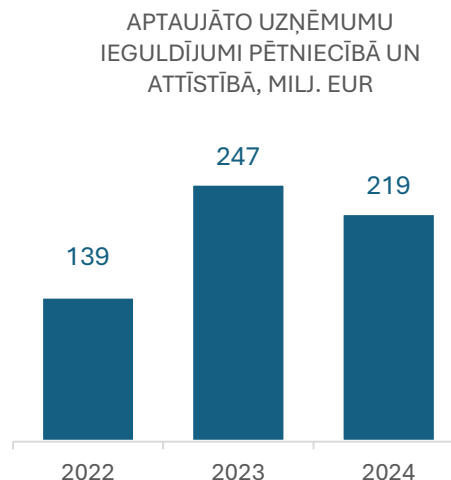
GALVENIE FAKTORI, KAS PALĪDZĒTU CELT KOPĒJO INOVĀCIJU KULTŪRU VALSTĪ

Līdzīgi kā ar atšķirīgiem inovāciju veidiem, arī lēmumi par ieguldījumiem pētniecībā un attīstībā dažādos uzņēmumos tiek pieņemti atšķirīgi. Tomēr lielākoties uzņēmumi izmanto dažādus avotus: komunikāciju ar klientiem, piegādātājiem, vērtējot konkurentu aktivitātes un tendences tirgū. Uzņēmumi aktīvi piedalās arī dažādās konferencēs un forumos, kā arī konstanti izvērtē uzņēmuma vajadzības, iesaistot un piesaistot attiecīga līmeņa darbiniekus.

Uzņēmumu pārstāvjiem jautājām arī par jaunu attīstības projektu potenciālu uzņēmumā un augstas gatavības projektiem, kurus plānots veikt tuvāko 2 gadu laikā. Atbildes uz šiem jautājumiem lielā mērā sakrita ar atbildēm par uzņēmuma produktu un procesu inovāciju galvenajiem virzieniem, tāpēc plašāk šajā ziņojumā šos pētījuma rezultātus neapkopojam. Tomēr ieskats no uzņēmumu pārstāvjiem, kas piedalījās ekspertintervijās, attiecībā uz šiem aspektiem ir pieejams interviju transkriptos, kas politikas veidotājiem un ierēdņiem, piemēram, no Ekonomikas ministrijas, var būt noderīgi, strādājot ar katru konkrēto uzņēmumu, t.sk. palīdzot piesaistīt finansējumu produktu vai pakalpojumu attīstībai vai to straujākai virzīšanai dažādos eksporta tirgos.

Attiecībā uz iepriekšējiem, esošajiem un plānotajiem ieguldījumiem pētniecībā un attīstībā (P&A) uzņēmumu pārstāvji intervijās sauca summas eiro, sākot no vairākiem desmitiem tūkstošu līdz pat vairākiem desmitiem miljonu gadā. Pētījuma rezultāti rāda, ka kopējie šo uzņēmumu ieguldījumi P&A 2022. gadā bija aptuveni 139 miljoni EUR (uz šo jautājumu atbildēja 38 no 64 uzņēmumiem, vidējais P&A ieguldījums: 3,6 miljoni EUR), 2023. gadā: aptuveni 247 miljoni EUR (uz šo jautājumu atbildēja 43 no 64 uzņēmumiem, vidējais P&A ieguldījums: 5,7 miljoni EUR), bet 2024. gadā: aptuveni 219 miljoni EUR (uz šo jautājumu atbildēja 37 no 64 uzņēmumiem, vidējais P&A ieguldījums: 5,9 miljoni EUR).

Lielākajā daļā gadījumu respondenti nevarēja nosaukt precīzu darbinieku skaitu, kuri strādātu pie jaunu produktu izstrādes. Tas saistīts gan ar to, ka atsevišķos uzņēmumos šādi darbinieki ir izvietoti citās valstīs, piemēram, mātes uzņēmumos, vai arī tādēļ, ka jaunu produktu radīšana ir visu darbinieku pienākums. Tomēr interviju rezultāti parāda, ka praktiski visos uzņēmumos, kas piedalījās aptaujā, šādi darbinieki, lai arī atšķirīgā skaitā, tomēr ir: robežās no 4-50 darbiniekiem (pilna laika ekvivalents).

Saistībā ar P&A ieguldījumu uzskaiti no aptaujātajiem uzņēmumiem uz šo jautājumu atbildēja 58, no kuriem P&A uzskaiti veic 39, bet neveic 19 uzņēmumi. Uzņēmumi, kas veic P&A uzskaiti, bieži norādīja, ka veic tiešo P&A izdevumu uzskaiti, bet netiešās izmaksas uzskaitīt ir daudz sarežģītāk, tas bieži netiek darīts. Savukārt, ja precīza P&A ieguldījumu atdeve pret ieguldījumiem P&A netiek apkopota, uzņēmumi tomēr veic zināmus aprēķinus, piemēram, skatoties uz jauno produktu īpatsvaru apgrozījumā un citiem rādītājiem. Daļa uzņēmumu pārstāvju intervijās norāda, ka neveic šādu uzskaiti uzņēmuma iekšienē, bet to dara, ja tiek pasūtīts ārpalpojums. Savukārt, daļa no aptaujātajiem atzīst, ka šādu uzskaiti neveic, jo tas ir sarežģīti vai nav nepieciešams, tomēr zina, ko uzņēmumiem šādi ieguldījumi aptuveni dod. Lielākā daļa uzņēmumu norādīja, ka tie P&A ieguldījumi, par kuriem uzņēmums sniedz datus gada pārskatā, kopumā tomēr neraksturo uzņēmuma reālos ieguldījumus pētniecībā un attīstībā.

Grūtības uzņēmumiem rada konkrētas definīcijas trūkums par to, kas ir P&A ieguldījumi, kā arī vienotas metodoloģijas trūkums P&A aprēķiniem. Daudzi no aptaujātajiem uzņēmumiem arī nemaz nevēlētos šādas uzskaites veikt, drīzāk uzskatītu to par kārtējo birokrātisko slogu. Savukārt, attiecībā uz to, kāda veida finansējumu (pašu līdzekļi, kredīts, atbalsts u.tml.) uzņēmums pamatā izmanto P&A izdevumu segšanai, aptaujātie uzņēmumu pārstāvji lielākoties atbildēja, ka tiek izmantoti dažādi finansējuma līdzekļi. Proti, gan pašu līdzekļi, gan banku finansējums, gan dažādi atbalsta instrumenti. Pētījuma rezultāti šajā ziņā neuzrāda kādas konkrētas tendences.

Atbilstoši pētījuma rezultātiem kā svarīgākais priekšnoteikums produktivitātes uzlabošanai tiek minēti cilvēkresursi – gan kvalificētu darbinieku pieejamība, gan spēja attīstīt dažādas prasmes. Tāpat aptaujātie uzņēmumu pārstāvji norāda uz nepieciešamību veidot labāku bāzi zināšanu un tehnoloģiju attīstībai, piemēram, virzībai uz automatizāciju un digitalizāciju, kā arī iespējami samazinātu birokrātiju, kas atļautu vairāk laika veltīt tieši ar produktivitāti saistītiem jautājumiem. Atbalsta mehānismu trūkums tieši lielajiem uzņēmumiem, kā arī nepieciešamība pēc labākas informācijas aprites par pieejamo atbalstu (partnerība), ir nākamie divi aspekti, kurus kā svarīgus uzsver aptaujātie uzņēmumu pārstāvji. Intervijās, cita starpā, tiek minēta arī finanšu pieejamība, sakārtotas nozaru politikas, energoresursu cenas un citi produktivitātes veicināšanai būtiski faktori.

2. EKSPORTA TIRGI

Pētījuma rezultāti liecina, ka vidējais eksporta īpatsvars aptaujāto uzņēmumu ieņēmumos 2023. gadā bija 85,6%. Mazākais fiksētais eksporta īpatsvars bija 75%, bet lielākais sasniedza 92%. 2022. gadā vidējais eksporta īpatsvars bija 84,3%, kas liecina par nelielu kritumu salīdzinājumā ar 2023. gadu. Mazākais eksporta īpatsvars 2022. gadā bija 74%, bet lielākais - 91%. 2021. gadā vidējais eksporta īpatsvars bija 83,1% ar minimālo vērtību 73% un maksimālo 90%.

EKSPORTA ĪPATSVARS UZŅĒMUMU APGROZĪJUMĀ – MINIMĀLĀS, MAKSIMĀLĀS UN VIDĒJĀS VĒRTĪBAS

Eiropas Savienībā un Eiropas Ekonomikas zonā kā galvenie tirgi visbiežāk minēti Vācija, Apvienotā Karaliste, Francija, Polija, Beļģija, Zviedrija, Somija, Lietuva, Igaunija. Daudz uzņēmumu uzsvēra, ka līdz pat 80 - 90% no kopējā eksporta apjoma tiek virzīti uz Eiropas valstīm, īpaši uz lielākajiem un

stabilākajiem tirgiem, piemēram, Vāciju un Poliju. Savukārt, ASV tiek uzskatīts par stratēģiski svarīgu tirgu, kas veido 20 - 60% eksporta struktūras, dažos gadījumos pat līdz 80% no kopējā eksporta ieņēmumiem. Āzijas un Klusā okeāna reģiona galvenie tirgi ir Japāna, Dienvidkoreja, Ķīna. Aptaujāto uzņēmumu eksporta īpatsvars šajā reģionā svārstās no 3% līdz 60%. Atsevišķos gadījumos intervijās tiek minēti arī Latīņamerikas tirgi, piemēram, Brazīlija un Argentīna, kā arī citas valstis - Austrālija un Jaunzēlande. Šie reģioni parasti veido 2 - 6% no kopējā eksporta apjoma.

Pētījuma rezultāti liecina, ka visbiežāk pieminētie eksporta tirgi, kuros plānots palielināt eksporta apjomu, ir ASV (minējuši 11 uzņēmumu), ES kopumā (8 uzņēmumi), Lielbritānija (7 uzņēmumi), Zviedrija (6 uzņēmumi). Pieci uzņēmumi minēja arī Baltijas valstis, Somiju, Vāciju un Norvēģiju. Retāk, bet izskanēja arī citas valstis. Savukārt, attiecībā uz plāniem samazināt eksporta apjomu, konkrēti tirgi minēti tikai no 1 līdz 3 uzņēmumu puses, t.sk. Krievija (3), NVS valstis, ASV, Āzija, Ķīna, Turcija (2) u.c. tirgi. Vairāki uzņēmumi no 1 līdz 3 reizēm pētījuma ietvaros minējuši arī jaunos, plānotos eksporta tirgus, piemēram, Āzija (3), ASV, Ķīna, Čehija, Francija, Polija, Spānija (2) u.c.

Sniegtajās atbildēs uzņēmumu pārstāvji sniedza gan ieskatu izaicinājumos, gan arī identificēja vairākas iniciatīvas, kas palīdzētu pārvarēt eksporta šķēršļus un veicinātu konkurētspēju. Proti, būtiskākā uzmanība tika pievērsta loģistikas un piegādes problēmu risināšanai. Uzņēmumi uzsvēra, ka nepieciešams attīstīt transporta infrastruktūru un nodrošināt tiešos avio savienojumus ar tādiem tirgiem kā ASV un Kanāda. Šādas izmaiņas ļautu samazināt loģistikas izmaksas un nodrošinātu ātrākas un uzticamākas piegādes.

Eksporta garantijas tika uzsvērtas kā cits nozīmīgs atbalsta mehānisms, jo īpaši mazajiem un vidējiem uzņēmumiem. Tāpat uzņēmumu pārstāvji norādīja uz nepieciešamību atvieglot sertifikācijas un regulējuma prasības. Liela uzmanība intervijās tika pievērsta arī starptautisko kontaktu veidošanas iespējām. Tika uzsvērts, ka valsts institūcijas, piemēram, LIAA un vēstniecības, varētu sniegt ievērojamu atbalstu, nodrošinot piekļuvi nozīmīgām kontaktpersonām un partneriem jaunos tirgos. Tas palīdzētu uzņēmumiem ātrāk un efektīvāk veidot sadarbības, nepavadot liekus resursus tirdzniecības tīklu kontaktu meklēšanā. Intervijās vairāki uzņēmumi kā būtisku faktoru minēja elektroenerģijas izmaksas, kas ietekmē to konkurētspēju gan vietējā, gan starptautiskā tirgū. Augstās elektroenerģijas izmaksas tiek uzskatīta par vienu no nozīmīgākajām ražošanas izmaksu komponentēm, kas īpaši ietekmē energoietilpīgās nozares, piemēram, metālapstrādi, ķīmisko rūpniecību un pārtikas pārstrādi. Daži uzņēmumi arī norādīja uz elektroenerģijas cenu svārstībām, kas apgrūtina ilgtermiņa plānošanu un stratēģisku investīciju veikšanu. Uzņēmumi minēja arī valodu un kultūras barjeras, kas bieži apgrūtina sadarbību ar ārvalstu partneriem.

Latvijas lielajiem eksportējošajiem un inovatīvajiem uzņēmumiem, kas piedalījās intervijās, lūdzām arī novērtēt dažādu faktoru ietekmi uz uzņēmuma eksportu gan ES, gan trešo valstu tirgos. Pieprasījums ir viens no būtiskākajiem minētajiem ietekmes faktoriem, īpaši ārpus Eiropas tirgiem, kur tas bieži ir nestabilāks. ES tirgos pieprasījums ir stabilāks, taču pieprasījuma izmaiņas var būtiski ietekmēt eksporta stratēģijas. Arī konkurētspēja atbilstoši pētījuma rezultātiem ir būtisks izaicinājums tirgos gan ES, gan ārpus tās. Īpaši ārpus ES uzņēmumiem ir grūti konkurēt ar vietējo ražotāju zemākām izmaksām, tomēr ES tirgos nozīmi iegūst produktu kvalitāte un inovācijas. Regulējuma prasības bieži rada ievērojamu ietekmi, īpaši ārpus ES, kur standarti un procedūras ir sarežģītākas. ES tirgos uzņēmumi saskaras ar augstiem atbilstības standartiem, piemēram, ISO un ESG (ietekmes uz vidi, sociālās atbildības un pārvaldības) standartiem, kas prasa ievērojamus resursus.

Pētījuma rezultāti rāda, ka arī ierobežota piekļuve finansējumam ir universāla problēma, īpaši uzņēmumiem, kuriem nepieciešams paplašināties jaunos tirgos. Ārpus ES šis faktors bieži vien ir kritiskāks, jo investīcijas un finanšu pieejamība ir sarežģītāka. Loģistikas problēmas un augstas transporta izmaksas ir būtisks šķērslis, īpaši tirgos ārpus ES, kur infrastruktūra un piegādes ķēdes bieži ir mazāk efektīvas nekā ES. Papildu izmaksas un atbilstība standartiem ir svarīgi faktori, kas būtiski ietekmē eksportētāju darbību. Kopumā aptaujātie uzņēmumu pārstāvji norāda, ka ES tirgi piedāvā stabilāku vidi, bet ārpus ES uzņēmēji saskaras ar lielākām problēmām, kas saistītas ar regulējumu, pieprasījumu un piekļuvi tirgum. Lai sekmīgi eksportētu, ir nepieciešamas elastīgas stratēģijas un valsts atbalsts, lai mazinātu šos šķēršļus.

Uzņēmumi intervijās uzsvēra **vairākus svarīgus eksporta attīstības pasākumus**, kas palīdzētu uzlabot to konkurētspēju un veicinātu veiksmīgāku darbību jaunos tirgos. Viens no būtiskākajiem minētajiem aspektiem ir eksporta garantiju paplašināšana. Šis atbalsta mehānisms tiek uzskatīts par īpaši nozīmīgu mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, kas saskaras ar lieliem riskiem, eksportējot uz attāliem reģioniem vai valstīm ar sarežģītiem maksājumu noteikumiem. Tāpat uzņēmumi piedāvā paplašināt eksporta garantijas arī uz valstīm Eiropas Savienībā. Uzņēmumi uzskata, ka šīs garantijas varētu piedāvāt ALTUM.

Eksporta
garantijas

Liela uzmanība intervijās tika pievērsta arī valsts lomas stiprināšanai eksporta atbalstā. Tika norādīts, ka valsts institūcijas varētu būtiski palīdzēt uzņēmumiem ar starptautisko kontaktu veidošanu, īpaši attiecībā uz lielu tirdzniecības tīklu pārstāvju sasniegšanu. Uzņēmumi uzsver, ka šeit būtiska loma ir vēstniecību un LIAA darbam. Valsts līdzdalība starptautiskās izstādēs, ekonomiskajās vizītēs un tirdzniecības misijās tiek uzskatīta par būtisku eksporta atbalsta instrumentu. Uzņēmumi norādīja, ka šāda veida pasākumi palīdz paātrināt ienākšanu jaunos tirgos un veicināt uzņēmumu atpazīstamību.

Starptautisko
kontaktu
veidošana

Līdzfinansējums dalībai starptautiskās izstādēs un eksporta programmās tika atzīmēts kā nozīmīgs instruments, kas veicina uzņēmumu klātbūtni ārvalstu tirgos. Uzņēmumi uzskata, ka šādas iniciatīvas palīdz parādīt sevi jauniem klientiem un veidot ilgtermiņa sadarbības iespējas. Respondenti min, ka esošie pasākumi ir labi, bet to atbalsta apmērs ir mazs un pārsvarā pieejams maziem un vidējiem uzņēmumiem. Lai gan daudzi uzņēmumi atzīst, ka eksistējošie eksporta atbalsta mehānismi ir vērtīgi, tika pausta kritika par to nepieejamību lielākiem uzņēmumiem. Mazie un vidējie uzņēmumi bieži saņem ievērojamu atbalstu, savukārt, lieli uzņēmumi saskaras ar ierobežojumiem attiecībā uz pieejamajām programmām un atbalsta intensitāti.

Starptautiskās
izstādes

Papildu uzmanība tika pievērsta darbaspēka pieejamības jautājumiem, norādot, ka darbaspēka trūkums un nepieciešamība pēc augsti kvalificētiem speciālistiem ir būtisks faktors, kas ietekmē eksporta kapacitāti. Izglītības sistēmas uzlabojumi, īpaši STEM jomas popularizēšana jauniešu vidū, tika uzsvērti kā ilgtermiņa risinājums šai problēmai. Tika norādīts arī uz iespēju ieviest cilvēkresursu politikas, kas atvieglotu darbaspēka importu no citām valstīm. Visbeidzot, uzņēmumi uzsvēra, ka informācijas pieejamība par eksporta atbalsta instrumentiem ir ierobežota, kas apgrūtina to izmantošanu.

STEM jomu
popularizēšana
jauniešiem

Tika norādīts arī uz globālo politiku ietekmi, piemēram, "zaļā kursa" radītajiem izaicinājumiem Eiropas uzņēmumiem konkurētspējas saglabāšanā. Uzņēmumi intervijās vairākkārt norādīja uz "zaļo kursu" kā būtisku izaicinājumu, kas ietekmē to konkurētspēju globālajā tirgū. Tika uzsvērts, ka ES pieņemtās stingrās prasības attiecībā uz CO₂ emisiju samazināšanu, ilgtspējību un vides aizsardzību rada būtisku slogu ražošanas procesiem un palielina ražošanas izmaksas. Atbilstoši intervijās paustajam tas, savukārt, ierobežo Eiropas uzņēmumu spēju konkurēt ar citu reģionu ražotājiem, kuriem šādu prasību nav vai tās ir ievērojami mazāk stingras. Uzņēmumi izteica bažas, ka "zaļais kurss" ne tikai apdraud Eiropas ražotāju pozīcijas globālajā tirgū, bet arī rada risku zaudēt tirgus daļas, jo ārpus Eiropas esošie ražotāji, piemēram, no Ķīnas, ASV un Turcijas, var piedāvāt produktus par ievērojami zemākām cenām. Šāda situācija veicina nevienlīdzīgu konkurenci un rada papildu spiedienu uz Eiropas uzņēmumiem.

Kopumā uzņēmumi atzina, ka efektīvāki eksporta atbalsta mehānismi, lielāka valsts iesaiste un stratēģiskāka pieeja palīdzētu veicināt eksporta apjomus un ieiešanu jaunos tirgos. Šie pasākumi varētu būtiski stiprināt Latvijas uzņēmumu konkurētspēju globālajā tirgū.

3. SADARBĪBA AR POLITIKAS VEIDOTĀJIEM, ZINĀTNIEKIEM UN UZŅĒMĒJIEM

Uzņēmumu vērtējumā par sadarbību jaunu produktu izstrādē ar citiem komersantiem apstiprinoši atbildēja 35 uzņēmumi (ar "nē" - 16 uzņēmumi). Aptaujātie lielo un inovatīvo uzņēmumu pārstāvji lielākoties ir ieinteresēti sadarbībā ar citiem komersantiem un to uzskata par lietderīgu. Bieži sadarbība tiek uzskatīta pat par nepieciešamu, neizbēgamu. Retākos gadījumos uzņēmēji šādā sadarbībā neredz lielu potenciālu, t.sk. uzņēmuma darbības specifiku vai negatīvas iepriekšējās pieredzes dēļ.

Intervijās Latvijas uzņēmumi vērtēja sadarbību ar jaunuzņēmumiem, lai paaugstinātu inovāciju kapacitāti un uzņēmuma vispārējo produktivitāti. Vērtējumu lūdzām sniegt skalā no 1 līdz 10, kur "1" nozīmē "pilnībā nepiekrītu", bet "10" nozīmē "pilnībā piekrītu". Pētījuma rezultāti rāda, ka 15% no aptaujātajiem atbildēja ar "1", pilnībā nepiekrītot šādam apgalvojumam, bet tikpat arī ar "10", vidējais vērtējums ir 5,8.

UZŅĒMĒJU VĒRTĒJUMS SADARBĪBAI AR JAUNUZŅĒMUMIEM INOVĀCIJU KAPACITĀTES UN PRODUKTIVITĀTES CELŠANAI

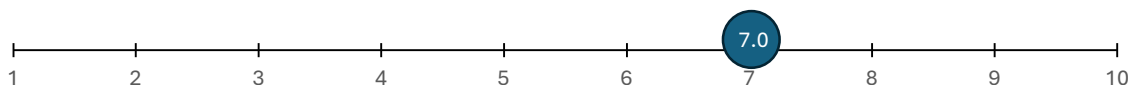

Par uzņēmumu sadarbību ar augstskolām un zinātniskajiem institūtiem no 64 uzņēmumiem, kas piedalījās intervijās, uz šo jautājumu atbildēja 58. No tiem 45 atbildēja ar "jā", 10 - ar "nē", bet 3 - ar "reti". Aptaujātie uzņēmēji minēja daudz piemērus veiksmīgai sadarbībai ar dažādām Latvijas augstskolām vai zinātniskajiem institūtiem. Biežāk kā sadarbības partneris tika pieminēta Rīgas Tehniskā universitāte (RTU), nereti minētas tika arī Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte (LBTU), Latvijas Universitāte (LU) un Rīgas Stradiņa universitāte (RSU); LU Cietvielu fizikas institūts (CFI) un Organiskās sintēzes institūts (OSI), kā arī citas augstskolas un institūti. Atsevišķi veiksmīgi projekti aptaujātajiem uzņēmumiem bijuši ar Vidzemes Augstskolu, Ventspils Augstskolu, Rēzeknes

Tehnoloģiju akadēmiju. Tomēr vairāki aptaujātie uzņēmumi nav sadarbojušies vai arī to dara ļoti neregulāri un nelielos apjomos.

Lūdzām arī uzņēmumu pārstāvjus novērtēt līdzšinējo sadarbību ar Latvijas augstskolām un/vai zinātniskajiem institūtiem skalā no 1 līdz 10, kur "1" nozīmē ļoti zemu vērtējumu, bet "10" - ļoti augstu vērtējumu. No 64 uzņēmumiem uz šo jautājumu atbildes sniedza 50, vidējais vērtējums līdzšinējai sadarbībai ar Latvijas augstskolām un/vai zinātniskajiem institūtiem bija 7. Pētījuma rezultāti parāda, ka neviens no aptaujātajiem uzņēmumiem šādu sadarbību nevērtē ar 1-2 vai 8-10. Daļa no aptaujātajiem uzņēmumu pārstāvjiem atzina, ka sadarbība ar Latvijas augstskolām vai zinātniskajiem institūtiem ir ļoti laba. Tomēr vairāk uzņēmumu viedoklis bija, ka augstskolas un institūti ir ļoti dažādi - reizēm sadarbība ir bijusi laba, reizēm ne tik laba. Tiek norādīts, ka nereti augstskolām vai institūtiem pietrūkst kapacitātes sadarbībai ar uzņēmumiem, reizēm arī motivācijas un iniciatīvas. Tāpat uzņēmumu pārstāvji uzsver, ka nereti šāda sadarbība ir pat izdevīgāka augstskolām, nevis uzņēmumam.

UZŅĒMĒJU VĒRTĒJUMS SADARBĪBAI AR AUGSTSKOLĀM

Sadalā par Latvijas lielo eksportējošo un inovatīvo uzņēmumu sadarbību ar Latvijas augstskolām vai zinātniskajiem institūtiem lūdzām uzņēmējus arī vērtēt Latvijas augstskolu un zinātnisko institūtu kapacitāti sadarbībai ar konkrēto uzņēmumu, Latvijas zinātnieku atvērtību un motivāciju sadarboties ar Latvijas uzņēmumiem kopumā, kā arī uzņēmuma iespējas pašiem, bez vidutāja (asociācijas u. tml.) atrast sadarbību ar zinātniekiem. Izmantojām skalu 1-10, kur 10 ir vispozitīvākais vērtējums. Atbilstoši pētījuma rezultātiem vidējais vērtējums, ko sniedza aptaujātie, attiecībā uz Latvijas augstskolu un zinātnisko institūtu kapacitāti (zināšanas, iekārtas u.c.) sadarbībai ar konkrēto uzņēmumu ir 6,7 no 10 ($n=36/64$). Latvijas zinātnieku atvērtība un motivācija sadarboties ar Latvijas uzņēmumiem kopumā vidēji tika vērtēta ar 6,6 ($n=33/64$). Savukārt, uzņēmuma iespējas pašiem, bez vidutāja (asociācijas un tml.) atrast sadarbību ar zinātniekiem vērtētas ar 8 ($n=32/64$).

UZŅĒMĒJU VĒRTĒJUMS PAR LATVIJAS AUGSTSKOLU UN ZINĀTNISKO INSTITŪTU KAPACITĀTI (●), LATVIJAS ZINĀTNIEKU ATVĒRTĪBU UN MOTIVĀCIJU SADARBOTIES (●), UZŅĒMUMA SPĒJĀM PAŠIEM ATRAST SADARBĪBU AR ZINĀTNIEKIEM (●)

Aptaujātie uzņēmumu pārstāvji pauda dažādus viedokļus attiecībā uz Latvijas augstskolu un zinātnisko institūtu kapacitāti sadarbībai ar konkrēto uzņēmumu. Daļa uzņēmēju bija ļoti pozitīvi noskaņoti visās sadarbības jomās, sevišķi uzsakot tehnisko aprīkojumu un laboratoriju kvalitāti. Atsevišķos gadījumos tika salīdzinoši augsti novērtēts potenciāls sadarbībai, bet zemāk novērtēta motivācija sadarboties. Daļā gadījumu, savukārt, viedoklis bija izteikti negatīvs, zemu vērtējot augstskolu vai zinātnisko institūtu kapacitāti un tehnoloģisko aprīkojumu. Uzņēmumi zinātnieku atvērtību un motivāciju sadarboties ar Latvijas uzņēmumiem vērtē atšķirīgi. Piemēram, daļa uzteic motivāciju, tajā pašā laikā arī norādot, ka ne vienmēr pietiek laika un resursu gan uzņēmēju, gan

zinātnieku pusē. Atsevišķos gadījumos uzņēmumu pārstāvji zinātnieku motivāciju un kapacitāti sadarbībai ar uzņēmumiem vērtē zemu.

Pētījuma rezultāti parāda, ka no 64 uzņēmumiem, kas piedalījās ekspertintervijās, uz jautājumu par sadarbību ar ārvalstu augstskolām atbildēja 60. No tiem ar “jā” atbildēja 26, ar “nē” - 33, bet 1 atbildēja, ka šāda sadarbība notiek ļoti reti. Lai arī sadarbību ar zinātniekiem no ārvalstīm uzrāda relatīvi maz aptaujāto uzņēmēju, tomēr intervijās parādās informācija par dažādiem sadarbības projektiem, piemēram, ar zinātniekiem Vācijā, Somijā, Igaunijā, Dānijā, Uzbekistānā u.c. valstīs.

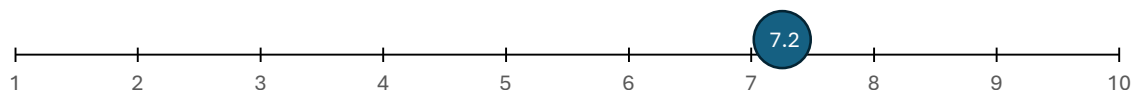
Uzņēmumu vadītāju aptaujā, kura tika veikta Baltijas valstīs 2024. gada sākumā tika uzdots jautājums uzņēmuma sadarbību ar zinātniekiem (skalā 1-10, kur “1” ir ļoti slikti, “10” – izcili). Pētījuma rezultāti liecina, ka vidēji visaugstāk sadarbību ar zinātniekiem (vietējiem, starptautiski) vērtē Lietuvas uzņēmēji (6,1), kam seko uzņēmēji Igaunijā (5,7) un Latvijas uzņēmēji (5). Latvijas uzņēmēji izteikti vairāk šādu sadarbību vērtē pavisam negatīvi, ar “1” uz jautājumu atbildēja 10% aptaujāto Latvijā, salīdzinājumā ar 3% Igaunijā un 5% Lietuvā.

BALTIJAS VALSTU UZŅĒMĒJU VĒRTĒJUMS PAR SADARBĪBU AR ZINĀTNIEKIEM. LATVIJA (●), LIETUVA (●), IGAUNIJA (●)

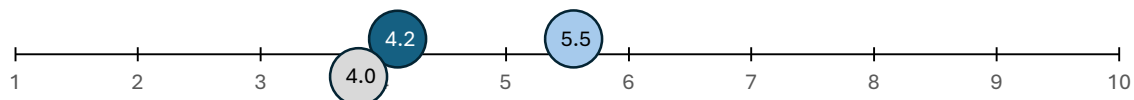
Uzņēmumu īpašnieki un augstākā vadība tika lūgti vērtēt arī sadarbību ar politikas veidotājiem. Vērtējumus lūdzām sniegt skalā no 1 līdz 10, kur “10” nozīmē visaugstāko vērtējumu. No 64 uzņēmumiem uz šo jautājumu atbildes sniedza 42 uzņēmumu pārstāvji. Vidējais vērtējums līdzšinējai sadarbībai ar Latvijas politikas veidotājiem bija 7,2.

UZŅĒMĒJU VĒRTĒJUMS PAR SADARBĪBU AR POLITIKAS VEIDOTĀJIEM

Kā papildus informācija šajā pētījumā ir iekļauta uzņēmumu vadītāju aptauja, kas tika veikta Baltijas valstīs 2024. gada sākumā. Visās 3 Baltijas valstīs uzņēmējiem tika vaicāts par sava uzņēmuma sadarbību ar politikas veidotājiem (politiķiem, ierēdņiem). Vērtējumu lūdzām sniegt skalā 1-10, kur “1” nozīmē “ļoti slikti”, bet “10” - izcili. Pētījuma rezultāti liecina, ka vidējais vērtējums šim apgalvojumam Latvijā ir 4,2, Igaunijā: 4, bet Lietuvā: 5,5.

BALTIJAS VALSTU UZŅĒMĒJU VĒRTĒJUMS PAR SADARBĪBU AR POLITIKAS VEIDOTĀJIEM/IERĒDŅIEM, LATVIJA (●), LIETUVA (●), IGAUNIJA (●)

Par sadarbību ar nozaru pārstāvniecībām intervijā bieži tika minēti pozitīvi piemēri, lai arī ar iespējām uzlabojumiem. Tika uzteikts daudzu interešu pārstāvniecības organizāciju darbs, piem., Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras (LTRK), Ārvalstu investoru padomes Latvijā (FICIL), kā arī dažādu nozaru asociāciju. Protams, aptaujātie uzņēmēji uzsvēra, ka ne visas pārstāvniecības

organizācijas var vērtēt vienādi - ir gan pozitīvais, gan negatīvais. Šajā kontekstā tika pausti arī negatīvi vai salīdzinoši negatīvi viedokļi.

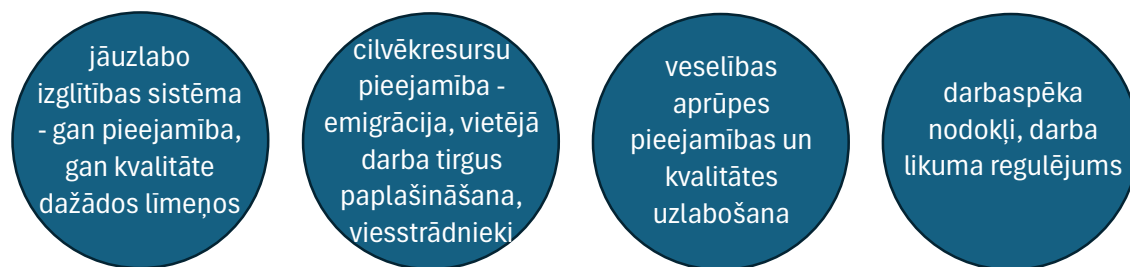
Tikai Latvijas uzņēmumiem jautājām, cik lielā mērā piekrīt apgalvojumam, ka uzņēmums pats var atrast sadarbību ar politikas veidotājiem, nav nepieciešams vidutājs. Pētījuma rezultāti liecina, ka 15% no aptaujātajiem pilnībā piekrīt, ka paši var atrast sadarbību ar politikas veidotājiem un šādam nolūkam nav nepieciešams vidutājs. Savukārt, 34% aptaujāto šādam apgalvojumam pilnībā nepiekrīt. Tam, ka uzņēmuma pārstāvētajā nozarē ir pietiekoši laba pārstāvniecība (nozaru asociācijas, biedrības), lai kvalitatīvi sadarbotos ar politikas veidotājiem, pilnībā nepiekrīt 26% aptaujāto, bet pilnībā piekrīt 11%. Vidējais rādītājs ir 4,8.

4. CILVĒKKAPITĀLS

Cilvēkkapitāla jomā pētījuma rezultāti parāda, ka uzņēmēji visvairāk redz nepieciešamību izglītības sistēmas uzlabošanā. Uzņēmēji uzsver, ka ir jāuzlabo izglītības sistēma - gan izglītības pieejamība, gan kvalitāte kopumā dažādos līmeņos (no pamatskolas līdz mūžizglītības programmām).

Kā nākamo prioritāti uzņēmēji min cilvēkresursu pieejamību - saglabājot Latvijā cilvēkus, kas citādi aizbrauc uz ārvalstīm, iesaistot darba tirgū visas iespējamās rezerves, bet arī piesaistot viesstrādniekus, uzlabojot demogrāfisko situāciju un veicinot darbinieku reemigrāciju. Kā prioritāte seko arī veselības aprūpes pieejamības un kvalitātes uzlabošana, kā arī nodokļu sistēmas, sevišķi, darbaspēku nodokļu pilnveide. Uzņēmēji intervijās min arī konkrētus nepieciešamos uzlabojumus darba likuma regulējumā, kā arī citas prioritātes.

GALVENIE FAKTORI CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBAI

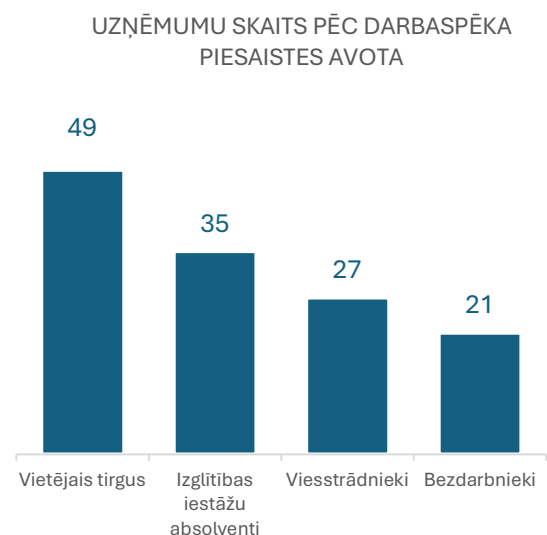
Aptaujātajos uzņēmumos pēdējo gadu (2021.-2023.) nodarbinātības tendences liecina, ka no 52 uzņēmumiem, kuri atbildēja uz šo jautājumu, 11 uzņēmumiem būtiskas nodarbināto skaita izmaiņas nav bijušas. Pārējos 40 uzņēmumos vērojams gan darbinieku skaita pieaugums, gan samazinājums - nereti vienā uzņēmumā darbinieku skaitā pa gadiem vērojams pieaugums, kam seko samazinājums, un otrādi. Aptuveni pusē no šiem 40 uzņēmumiem pieaugums vai samazinājums 2022. un 2023. gadā notiek 2-10% robežās, bet otrajā pusē uzņēmumu izmaiņas ir lielākas, līdz pat 20% samazinājumam un 40% pieaugumam.

No 64 aptaujātajiem uzņēmumu pārstāvjiem tikai 3 atbildēja, ka piesaistīt darbiniekus palicis vieglāk. 13 atbildēja, ka nav būtisku izmaiņu, un 3 uz jautājumu neatbildēja. Pārējie 45 uzņēmumu vadītāji atbildēja, ka darbiniekus piesaistīt ir kļuvis grūtāk. Plašāku ieskatu šajā jautājumā sniedz

apkopotie citāti no ekspertintervijām. Proti, gadījumos, kad uzņēmumu vadītāji pauda viedokli, ka jaunus darbiniekus piesaistīt ir vieglāk, kā iemesli tika minēti, piemēram, ka uzņēmumi vairāk pievēršas trešo valstu kandidātu piesaistei, ka administratīvajos amatos un vadītāju vakancēs piesakās ļoti spēcīgi kandidāti, vai, ka atsevišķās nozarēs, t.sk. būvniecībā, ir mazāk vajadzīgs darbaspēks, kas atvieglo situāciju citās nozarēs. Tāpat atsevišķos gadījumos aptaujātie pauda viedokli, ka darbinieku piesaistē iepriekšējo 3 gadu laikā nekādu izmaiņu nav vai vismaz nav vērojama vienota tendence.

Tomēr nospiedoši lielākā daļa aptaujāto uzņēmumu pārstāvju pauda viedokli, ka pēdējos 3 gados darbiniekus piesaistīt ir palicis daudz grūtāk vai grūtāk. Iemesli ir gan uzņēmumu paplašināšanās, gan pieaugošas prasības pēc tehniskiem un augstas kvalifikācijas darbiniekiem. Uzņēmumu vadītāji norāda arī uz demogrāfiskajiem izaicinājumiem, kā arī darbinieku trūkumu, sevišķi Latvijas reģionos.

Pētījuma rezultāti liecina, ka visbiežāk pieminētais un arī proporcionāli visvairāk izmantotais avots darbinieku piesaistei ir vietējais darba tirgus. Proti, 49 no 52 aptaujātajiem minēja vietējo darba tirgu kā darbinieku piesaistes avotu. Vidēji šādi darbaspēku piesaista 77,6% gadījumos (minimums 10%, maksimums 100%). Kā otrs populārākais darbinieku piesaistes avots seko profesionālo skolu, universitāšu/ augstskolu absolventi. Šo kā avotu (kombinācijā ar citiem) minēja 35 uzņēmumi, vidēji šādi piesaista 18,4% darbinieku (minimums 0,5%, maksimums 100%). Bezdarbniekus no Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) un viesstrādniekus kā darbinieku piesaistes avotus minēja attiecīgi 21 un 27 uzņēmumu pārstāvji: vidēji 11,2% un 13,5% gadījumos.

Pētījuma rezultāti liecina, ka pārliecinoši lielākā daļa aptaujāto uzņēmumu pārstāvju minēja, ka apmācības ir jānodrošina praktiski visiem jaunajiem darbiniekiem. Daudz retāk minēts, ka apmācības nepieciešamas mazāk par 50% darbinieku. Kā galveno iemeslu uzņēmumi parasti min konkrētā uzņēmuma darbības specifiku, kurai ne vienmēr ir iespējams sagatavot ārpus uzņēmuma.

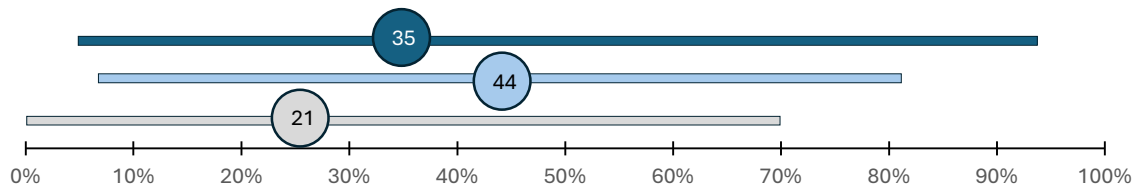
Par nākamo 12 mēnešu nodarbināto skaita tendencēm 21 teica, ka darbinieku skaits nemainīsies, 12 norādīja, ka samazināsies (robežās no 1-2% līdz 20-25%), bet visvairāk jeb 26 uzņēmumi norādīja, ka darbinieku skaits palielināsies (robežās no 3% līdz 28%).

Kā speciālistus, pēc kuriem pašlaik darba tirgū ir vislielākais pieprasījums un deficīts, uzņēmumu pārstāvji minēja visa veida IT speciālistus, sevišķi augstas kvalifikācijas, arī dažādu jomu kvalificētus inženierus, augstākās un vidējās kvalifikācijas speciālistus mehatronikā, elektrotehnikā, mehānikā, dažādus iekārtu operatorus, tehniskos speciālistus.

No 64 uzņēmumiem, kas piedalījās pētījumā, uz jautājumu par procentuālo nodarbināto sadalījumu uzņēmumā pēc to kvalifikācijas līmeņa atbildēja 58. Pētījuma rezultāti parāda, ka augsti kvalificēti darbinieki veido vidēji 34,7% no kopējā darbinieku skaita (minimums 4%, maksimums 93,9%), vidēji

kvalificēti darbinieki: vidēji 44,1% (no 4,6% līdz 81%), bet mazkvalificētie darbinieki: vidēji 20,6% (0-70%).

PROCENTUĀLAIS NODARBINĀTO SADALĪJUMS UZŅĒMUMĀ PĒC TO KVALIFIKĀCIJAS LĪMEŅA
 AUGSTI KVALIFICĒTI (●), VIDĒJI KVALIFICĒTI STRĀDNIKI (●), MAZKVALIFICĒTI DARBINIEKI (●)

Valsts vai ES fondu atbalsta programmas vispār nav izmantojuši 23 uzņēmumi. Ir izmantojuši 38 uzņēmumi, no kuriem 10 programmas ir izmantojuši agrāk, bet vairs neizmanto. Programmu galvenie neizmantošanas iemesli vai atteikšanās no to izmantošanas atbilstoši pētījuma rezultātiem ir informācijas trūkums, nekvalificēšanās atbalstam, pārāk mazs finansējuma apjoms, kā arī liels birokrātiskais slogs saistībā ar pieteikšanos vai atskaitīšanos.

Pētījuma ietvaros tika vaicāts arī par dažādām inovācijām, lai aizvietotu darbaspēku ar tehnoloģiskiem risinājumiem. Kā piemērus minējām mākslīgo intelektu, procesu optimizāciju, robotizāciju u. tml. Kopumā pārliecinoši lielākā daļa aptaujāto eksportētāju izmanto inovācijas šādiem mērķiem. Tomēr lielākā daļa aptaujāto minēja, ka inovācijas, lai aizvietotu darbaspēku ar tehnoloģiskajiem risinājumiem, izmanto tieši dažādu procesu optimizācijas jomās. Nereti tiek izmantots arī mākslīgais intelekts. Tāpat daļa no aptaujātajiem uzņēmumiem izmanto dažādus automatizācijas, robotizācijas risinājumus.

Atbilstoši pētījuma rezultātiem Latvijas lielie eksportētāji iesaisti darbinieku nākotnes prasmju attīstīšanā un jauno speciālistu sagatavošanā galvenokārt saista ar sadarbību ar augstskolām, arī profesionālajām, tehniskajām skolām - lekciju lasīšanā, studentu un skolēnu pieņemšanu praksē.

Intervētajos uzņēmumos vidējā darbinieku mainība ir 15,5% (minimums 1,6%, maksimums 50%). Kā galvenos iemeslus augstai darbinieku mainībai aptaujātie norādīja augstu konkurenci darbinieku piesaistē Latvijas uzņēmumu starpā, darbinieku novecošanos, darba specifiku - sezonālo darba raksturu, darba intensitāti, kā arī to, ka darbinieki izvēlas darbu ārvalstīs, meklē to tuvāk dzīvesvietai, u.c. iemeslus. Kopumā, lai arī aptaujāto uzņēmumu pārstāvji norāda uz izteiktu darbinieku mainību arī kvalificēta darbaspēka vidū, tomēr intervijās daudz vairāk tika uzsvērta tieši relatīvi mazāk kvalificēta darbinieku biežāka mainība.

VIDĒJĀ
 DARBINIEKU
 MAINĪBA, %

15,5

5. BIROKRĀTIJAS MAZINĀŠANA

Uzņēmumu pārstāvji identificēja virkni ar pārmērīgu birokrātiju saistītu izaicinājumu, atsevišķos gadījumos piedāvājot risinājumus. Vairāki uzņēmumu pārstāvji attiecība uz birokrātiju Latvijā puda pozitīvus viedokļus. Piemēram, tika norādīts, ka ir uzlabojusies Valsts ieņēmumu dienesta darbība, daudz procesi ir digitalizēti, reizēm tiek uzteikta sadarbība ar pašvaldībām. Tomēr pētījuma rezultāti norāda uz daudzām birokrātijas izpausmēm, ar kurām Latvijas uzņēmumi saskaras un kuras būtu nepieciešams risināt. Kopumā uzņēmumu vadītāji nereti pauž viedokli, ka Latvijā birokrātija ir pārmērīgi liela, tiek

prasītas dažādas atskaites. Aptaujātie uzņēmēji ne vienmēr augsti vērtē zināšanu līmeni valsts pārvaldē un sadarbību ar dažādām institūcijām.

Atbilstoši pētījuma rezultātiem kā viens no galvenajiem problēmjautājumiem, ar ko saskaras aptaujātie uzņēmumi, ir birokrātija būvniecības procesos. Cita starpā uzņēmumi norāda uz lēnu būvniecības projektu saskaņošanu, t.sk. būvvaldes darbu, saskaņojumu nepieciešamību pat nelieliem procesiem, kā arī citiem laikietilpīgiem un ne vienmēr vajadzīgiem procesiem būvniecībā. Tāpat aptaujāto uzņēmumu pārstāvji norāda uz neadekvāti daudz atskaišu nepieciešamību, kas jāiesniedz dažādām institūcijām - daudz dokumentācijas, saskaņojumu Valsts ieņēmumu dienestam, Centrālās statistikas pārvaldei u.c. institūcijām. Uzņēmēji aicina valsts iestādes vienkāršot atskaites formas un e-sistēmas kopumā, kā arī pārskatīt, kādas statistikas atskaites uzņēmumiem vispār būtu jāaizpilda, lai tas būtu jēgpilni un neaizņemtu neadekvāti daudz laika. Turklāt aptaujātie uzņēmēji bieži izceļ, ka dažādi datu pieprasījumi nāk no vairākām iestādēm vienlaikus, tie pārklājas, vērojama datu bāžu nesavietojamība valsts iestāžu starpā. Cita starpā uzņēmumu vadītāji lūdz valsts pārvaldes institūcijas harmonizēt datu pieprasījumus veidā, lai viena un tā pati atskaite nebūtu jāiesniedz, piemēram, VID un CSP, valsts iestādēm savstarpēji sadarboties apmaiņā ar datiem – tos atkārtoti neprasot uzņēmumiem.

Pārmērīgu birokrātiju liela daļa no aptaujātajiem uzņēmumu pārstāvjiem redz arī saistībā ar darbaspēka piesaisti no ārvalstīm, t.sk. procesos, kas saistīti ar viesstrādnieku no trešajām pasaules valstīm piesaisti un nodarbināšanu, bankas konta atvēršanu. Nereti šie procesi tiek raksturoti kā sarežģīti, reizēm - kā koruptīva rakstura. Tiek uzsvērtas arī sadarbības problēmas ar Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldi.

Vairāki aptaujātie uzņēmumu runāja arī par arī plašāku problemātiku, kas saistīta ar lēmumu pieņemšanu un regulējuma izstrādi, ieviešanu, nekonsultējoties ar nozari, t.sk. savstarpējas uzticamības trūkumu starp politikas veidotājiem un uzņēmējiem. Šis, visticamāk, gan nav uzskatāmas par birokrātijas problēmām kā tādām, tomēr uzņēmumu skatījumā tās ir būtisks birokrātijas sloga cēlonis.

Lēmumu pieņemšana un regulējuma izstrāde, ieviešana, nekonsultējoties ar nozari, t.sk. savstarpējas uzticamības trūkums starp politikas veidotājiem un uzņēmējiem, tika pieminēta vairākās ekspertintervijās. Tāpat pārmērīga birokrātija sadarbībā ar ALTUM, neadekvātas prasības, piemēram, pieprasījumi sagatavot daudz izziņu, kas ļoti apgrūtina sadarbības procesu. Vairākos gadījumos uzņēmumi norādīja arī uz pārlieku birokrātiju valsts atbalsta programmās kopumā. Aptaujātie lielo un inovatīvo uzņēmumu vadītāji redz potenciālu birokrātijas mazināšanai un darba efektivitātei arī Valsts ieņēmumu dienestā.

Kā citu jautājumu, kas saistīts ar pārlietu birokrātiju, ekspertintervijās min ietekmes uz vidi novērtējuma procesu. Atbilstoši pētījuma rezultātiem arī naudas atmazgāšanas novēršanas (AML) prasības, proti, sarežģītus saskaņojumus ar bankām, joprojām Latvijas uzņēmumu vērtējumā ir ar pārlietu birokrātiju saistīts jautājums. Tāpat vairāki uzņēmumu pārstāvji runāja par problēmu, ko var raksturot kā valsts iestāžu “aklu sekošanu likuma burtam”, nerēķinoties ar reālo situāciju, piemēram, lēnu lēmumu pieņemšanu krīzes situācijās vai neadekvātas prasības attiecība uz darbinieku efektivitātes kontroles ierobežojumiem. Visbeidzot aptaujātie uzņēmumu pārstāvji uzsver birokrātijas problemātiku saistībā ar publiskiem iepirkumiem un konkursiem, t.sk. valsts kapitālsabiedrībām.

Lai arī retāk, aptaujātie uzņēmumu pārstāvji norāda uz virkni citām birokrātijas jomām. Piemēram, tiek pausts viedoklis, ka Latvijā bieži vien tiek patvaļīgi interpretēti Eiropas noteikumi un ieteikumi, kas tiek pavērsti tā, ka tie kļūst par obligātām izpildāmām prasībām. Pastāv nevajadzīga birokrātija saistībā ar akcīzes nodrošinājuma nepieciešamību biodegvielām. Iestāžu auditu apmeklējumi aizņem daudz laika, un nepieciešama efektīvāka sadarbība starp uzņēmumiem un regulējošajām iestādēm. Nekustamo īpašumu attīstībā ir pārāk daudz ikgadēji atjaunojamas dokumentācijas; visām iestādēm par vienu un to pašu jautājumu nav vienots viedoklis, un tml.. Ziedojuma process bērnudārzam vai skolai ir ļoti garš u tml.

Intervijas beigās jautājām Latvijas lielajiem eksportētājiem, vai ir kādi citi jautājumi, kas līdz šim netika pārrunāti intervijas ietvaros, bet uz kuriem vēlaties vērst uzmanību. Vairāki uzņēmumi izvēlējās uz šo jautājumu atbildēt. Viedokļi un ieteikumi, kas tika iesniegti, nevar tikt klasificēti, jo tie ir ļoti dažādi.

GALVENIE IETEIKUMI UN RĪCĪBAS VIRZIENI TĀLĀKAI IZPĒTEI

Uzņēmēju ieteikumi ir sniegti šādos virzienos:

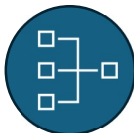
- ieteikumi uzņēmēju un politikas veidotāju sadarbības uzlabošanai;
- ieteikumi par vispārējiem, sistēmiskiem uzlabojumiem;
- ieteikumi par inovāciju un uzņēmējdarbības atbalsta politikas veidošanu;
- ieteikumi par uzņēmumu un zinātnes institūciju, augstskolu sadarbības uzlabošanu;
- ieteikumi par cilvēkkapitāla attīstību, darbaspēka pieejamības veicināšanu;
- ieteikumi par eksporta veicināšanu un atbalstu;
- specifiski dažādu jomu problēmjautājumi tālākai izpētei (tie pamatā atspoguļo individuālas problēmsituācijas, attiecīgi atbildīgajām iestādēm nepieciešams pārbaudīt norādīto informāciju un apzināt izmaiņu iespējas (t.sk., ja nepieciešams, saņemot papildu informāciju no uzņēmuma, apzinoties, ka šī pētījuma laikā nebija iespēja izrunāt detaļas)).

IETEIKUMI UZŅĒMĒJU UN POLITIKAS VEIDOTĀJU SADARBĪBAS UZLABOŠANAI:

- **Veidot ciešāku un personalizētu sadarbību ar lielajiem eksportējošajiem un inovatīvajiem uzņēmumiem** (ne tikai pārstāvniecības organizācijām), piemēram, ieviešot uzņēmuma “klientu konsultantu” valsts pārvaldes pusē (piemēram, LIAA ietvaros), neizdalot, vai runa ir par ārvalstu investoru vai vietējā kapitāla uzņēmumu. Tostarp izvērtēt arī iespējas uzlabot atbalsta risinājumus, kas šobrīd paredzēti tikai investīciju projektiem, attiecinot tos uz eksportējošajiem un inovatīvajiem uzņēmumiem, paredzot šiem uzņēmumiem operatīvāku saskaņošanas un saziņas procesu ar valsts pārvaldes iestādēm, vienotu kontaktpunktu problēmu risināšanai.
- Uzturot ciešu un personisku kontaktu ar lielajiem uzņēmumiem, valsts pārvaldes pusē sekot līdz **pārnozaru iespējamai sadarbībai** un stimulēt kopēju produktu attīstības procesu (nozaru mijiedarbību), tādējādi veicinot jaunu un inovatīvu produktu radīšanu un pēc tam arī eksportu. Kā būtiska minēta arī sadarbības ar jaunuzņēmumiem veicināšana. Ņemot vērā, ka iestrādes šādai iniciatīvai valsts pārvaldes pusē jau ir – LIAA vairākās nozarēs izveidojusi viedās specializācijas (RIS3) vadības grupas – aicinājums būtu šo mehānismu izvērtēt un uzlabot tā praktisko īstenošanu.
- **Salāgot informācijas pieprasījumus no valsts iestāžu puses**, lai novērstu informācijas dubultu pieprasīšanu, nepieciešamību apkopot dažādos griezumos (pieminēts risinājums – izveidot vienotu formu visas informācijas iesniegšanai, nodrošinot piekļuvi dažādām valsts iestādēm un attiecīgi iespējas tām pašām informāciju sagatavot dažādos tām nepieciešamajos giezumos). **Salāgot dažādas datu bāzes** (EDS, CSP, BIS, kadastru dati, Zemes dienests, LAD, u.c.). Izvērtēt iespējas izmantot mākslīgā intelekta risinājumus, lai uzņēmējiem samazinātu datu sniegšanas slogu.

- **Izstrādājot jaunu regulējumu**, jo īpaši gadījumos, kad uzņēmumiem noteiktas jaunas prasības, valsts pārvaldes iestādēm **rūpīgāk jāvērtē, lai noteiktie termiņi būtu reālistiski** (īpaši gadījumos, kad likuma izstrādes brīdī vēl nav arī precīzu MK noteikumu). Kā piemērs minēti nereālistiskie termiņi regulējumā par noteikta izmēra valstu karodziņiem uz cenu zīmēm mazumtirdzniecībā.

IETEIKUMI PAR VISPĀRĒJIEM, SISTĒMISKIEM UZLABOJUMIEM:

- Gadījumos, kad runa ir par ES regulējuma pārņemšanu, **valsts iestādēm īpaši paškritiski izvērtēt** uzņēmēju sniegtos signālus, iedziļinoties un pārbaudot, **vai ES regulējuma transponēšanas brīdī Latvijas pusē nav ieviestas papildu prasības vai interpretācijas**. Ja nepieciešams, atzīt un labot kļūdas vai nepilnības regulējumā. Piemēram, intervijā izskan apgalvojums, ka PVD pieņēmis Eiropas uzraugošās institūcijas rekomendāciju par izejvielu derīguma termiņa ne pagarināšanu kā obligāti izpildāmu likumu.
- **Valsts kapitālsabiedrību iespējošanas jomā** atkārtoti izvērtēt un būtiskākais - praktiski sākt ieviest - Pārresoru koordinācijas centra ziņojumu 21-TA-926 "Informatīvais ziņojums par inovāciju veicināšanu un pētniecības un attīstības mērķu noteikšanu valsts kapitālsabiedrībās", kurā uzņēmēju vērtējumā jau nepieciešamā izmaiņas identificētas. Būtiski mazināt juridisko nenoteiktību, kas liedz valsts kapitālsabiedrībām pieņemt uz attīstību, t.sk. eksporta tirgu paplašināšanu, vērstus lēmumus. Izvērtēt iespējas precizēt Valsts pārvaldes iekārtas likuma 88. pantu, papildinot to ar mērķi valstij caur valsts kapitālsabiedrībām audzēt valsts kapitālā vērtību.
- **Mazināt birokrātiju būvniecības procesos**. Intervijās izskanējušie piemēri - arī vienkāršiem projektiem (stāvvietas paplašināšana) sarežģītas procedūras; BIS (Būvniecības informācijas sistēma) pārbirokratizēta; neprognozējami gari termiņi, kas tiek pagarināti procesa gaitā; neizprotami ugunsdzēsības sistēmu projektēšanas noteikumi, kādi nav citviet Eiropā; pārmērīgas dokumentācijas prasības arī sākumiem (piemēram, grīdlistēm); gari termiņi un neelastīga pieeja arī ārkārtas gadījumos (jāatjauno ražotne pēc ugunsgrēka). Skaidri komunicēt par konkrētām izdarītajām lietām.
- **Uzlabot publisko iepirkumu regulējumu**, tādējādi atvieglojot arī uzņēmēju sadarbību ar valsts pārvaldes iestādēm. Viens no ieteikumiem šajā jomā, kas izskanējis arī Valsts kontroles veiktajā revīzijā, būtu mazināt līgumcenu robežas, nenosakot augstākas prasības nekā to paredz ES direktīva.

IETEIKUMI PAR INOVĀCIJU UN UZŅĒMĒJDARBĪBAS ATBALSTA POLITIKAS VEIDOŠANU:

- **Izstrādājot jaunas uzņēmēju atbalsta programmas, izvērtēt, cik pamatoti ir lielos uzņēmumos izslēdzošie kritēriji – kādu mērķi tie praktiski sasniedz un vai pastāv iespējas tos mainīt, nepārkāpjot ES līmeņa prasības** (gadījumos, kad runa ir par ES finansētiem projektiem), t.sk. vērtēt arī piemērošanas praksi citās ES valstīs, jo īpaši tuvējā reģionā (saņemtās atbildes liecina, ka citās ES valstīs līdzīga izmēra lielajiem uzņēmumiem

pieteikšanās atbalstam nav ierobežota). Paplašināt līdzfinansējuma iespējas dažādiem inovatīviem projektiem.

- **Pārvērtēt esošo atbalsta programmu kontroles mehānismus un administratīvā sloga samērīgumu, jo īpaši, izstrādājot nākamās programmas.** Ieteikums būtu koncentrēties uz rezultātu kontroli pēc būtības, mazinot uzsvaru uz procesu un dokumentācijas kontroli. Programmu izvērtējumu iespējams veikt arī, piemēram, personiski uzrunājot atbalsta programmu dalībniekus – uzņēmējus – lai katrā konkrētā programmā identificētu uzlabojumus, kam būtu vislielākā praktiskā ietekme.
- **Inovāciju atbalsta programmās valsts pārvaldes pusē operatīvāk veikt uzņēmēju iesniegto grozījumu izvērtēšanu un saskaņošanu** (šobrīd uzņēmēji norāda, ka projektu grozījumi, kuri bieži vien inovāciju izstrādē ir objektīvi nepieciešami, tiek izskatīti mēnešiem ilgi), izvērtēt iespējas izmantot arī mākslīgā intelekta risinājumus izvērtēšanas uzlabošanai.
- Izstrādāt **motivējošus rīkus, lai veicinātu uzņēmumu ieinteresētību ziņot CSP uzņēmuma P&A ieguldījumus** (piemēram, priekšrocības iepirkumos, atvieglojumi u.c., t.sk. izvērtējot citu valstu pieredzi). Uzņēmumiem nepieciešams arī **metodoloģisks atbalsts**, lai atvieglotu P&A ieguldījumu aprēķināšanu - iespējams, noderīga būtu personalizēta pieeja, jautājumu izrunājot ar katru lielo uzņēmumu individuāli. Rūpīgi jāvērtē arī riski, lai atskaitīšanās ir jēgpilna, pretējā gadījumā tā tiek uztverta kā papildu birokrātija.

IETEIKUMI PAR UZŅĒMUMU UN ZINĀTNES INSTITŪCIJU, AUGSTSKOLU SADARBĪBAS UZLABOŠANU:

- Ņemot vērā uzņēmumu novērojumus, ka zinātniskajām institūcijām un augstskolām šobrīd ir atšķirīgs motivācijas līmenis sadarboties ar uzņēmumiem, ko nereti pastiprina arī kapacitātes trūkums, ieteikums būtu nozares ministrijai un zinātniskajām institūcijām, augstskolām izveidot vai paplašināt **stimulu sistēmu un efektīvizēt procedūras, lai pētnieki un pasniedzēji maksimāli sadarbotos ar uzņēmumiem**; nodrošināt izcilu pasniedzēju un zinātnieku ar starptautisku darba pieredzi piesaisti augstskolai, lai dotu jaudīgākas un aktuālākas zināšanas studentiem.
- Lai nodrošinātu, ka uzņēmēji un zinātnieki biežāk saskata dažādas sinerģijas iespējas, nepieciešams **uzlabot informācijas apriti, sadarbības praksi**. Lai risinātu uzņēmēju norādīto problēmu, ka viņi nezina, kas kurā institūcijā notiek, viens no risinājumiem varētu būt izstrādāt vienkāršu kompetenču/ izpētes jomu “katalogu” un norādīt kontaktpersonas. Tāpat zinātnes institūcijām nepieciešams **mērķtiecīgāk un regulāri dalīties arī ar pētījumu plāniem, aprakstiem un rezultātiem**, t.sk. formātos, kas paredz tiešu saskarsmi (atvērtās durvju dienas, konferences, pasākumi ar uzņēmēju organizācijām, u.tml.).

IETEIKUMI PAR CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBU, DARBASPĒKA PIEEJAMĪBAS VEICINĀŠANU:

- Uzņēmēji norāda, ka šobrīd trūkst liels skaits dažādu tehnisko speciālistu (piemēram, visa veida IT speciālisti; mākslīgā intelekta programmētāji; robotu programmētāji; speciālisti mehatronikā, elektrotehnikā, mehānikā; tehnisko iekārtu operatori u.c.). **Jāmeklē veidi, kā kāpināt studentu skaitu tehniskajās specialitātēs.**

- **Jāstiprina tehnisko programmu elastīgas izmaiņu iespējas**, lai spētu nodrošināt, ka tiek mācītas jaunākās metodes un tehniskie risinājumi.
- Ņemot vērā darbaspēka trūkumu, **veicināt robotizāciju un automatizāciju (ar atbalsta programmu palīdzību)**, tādējādi mazinot nepieciešamību pēc papildu darbaspēka.
- **Uzlabot šobrīd spēkā esošās trešo valstu darbaspēka piesaistes procedūras** - palielināt atbildīgo valsts iestāžu pieteikumu izskatīšanas kapacitāti, uzlabot komunikāciju (piemēram, ar PMLP).
- **Ir pozitīvi piemēri par augstskolu un uzņēmumu sadarbību speciālistu sagatavošanā.** Šāda veida sadarbību nepieciešams attīstīt un paplašināt, proti, **ieinteresēt arī uzņēmumus, kas pagaidām tādā neiesaistās.**
- **Mazināt pamatojuma dokumentu skaitu atbalsta programmās darbinieku apmācībām.** Šobrīd uzņēmumi norāda, ka patērētais laiks dokumentācijai ir lielāks nekā ieguvumi.

LETEIKUMI PAR EKSPORTA VEICINĀŠANU UN ATBALSTU:

- **Izvērtēt iespējas jau esošās vai plānotās eksporta atbalsta programmas piedāvāt arī lielajiem uzņēmumiem** (šobrīd pārsvarā esot pieejamas MVU). Informēt par pieejamajiem atbalsta instrumentiem maksimāli personiski katru lielo, eksportējošo uzņēmumu (jo īpaši, cenšoties sasniegt arī tos, kas šobrīd vēl nav LIAA klienti un nesaņem ziņu lapas, nezina par tādu esamību).
- **Turpināt eksporta garantiju atbalstu** no valsts puses, izvērtēt iespējas tās attiecināt arī ES ietvaros.
- **Izvērtēt rīkus, lai tos uzņēmumus, kas šobrīd strādā tikai vietējam tirgum, motivētu iet plašāk un uzsākt eksportu** (kā piemērs tiek minēts, ka valsts iepirkumos kādā konkrētā jomā (minēta IT) priekšrocība varētu būt uzņēmumiem ar noteiktu eksporta īpatsvaru, līdz ar to uzņēmumi būtu motivētāki šo īpatsvaru attīstīt).
- Augsti novērtēti esošie **atbalsta mehānismi dalībai izstādēs, tirdzniecības misijās ar valsts amatpersonām, arī sadarbība ar LIAA un vēstniecībām potenciālo sadarbības partneru kontaktu meklēšanā.** Šie atbalsta veidi jāturpina gan ES, gan citos tirgos.

SPECIFISKI DAŽĀDU JOMU PROBLĒMJAUTĀJUMI TĀLĀKAI IZPĒTEI:

Attiecībā uz zemāk apkopotajām uzņēmēju minētajām problēmsituācijām kopējais ieteikums atbildīgajām iestādēm ir **pārbaudīt raksturoto situāciju un izmaiņu iespējas** (t.sk., ja nepieciešams, saņemot papildu informāciju no uzņēmuma gadījumos, kad šī pētījuma intervijas laikā nebija iespēja izrunāt detaļas):

- Uzņēmumiem noteiktas prasības pārbaudīt personu sodāmību Iekšlietu ministrijas Sodreģistrā.
- Apgrūtināši un neizprotami nosacījumi atbalsta programmās, lai vērtētu, vai uzņēmums nav nonācis finanšu grūtībās (GNU), kas cita starpā paredz arī prasību uzņēmumam savākt nesamērīgu informācijas daudzumu gadījumos, kad tas ir saistīts ar starptautisku koncernu.

- Prasība kompetences centriem sagatavot un iesniegt iekšējās kontroles sistēmas dokumentāciju raksturota kā grūti īstenojama, tā vietā ierosināts izvērtēt iespējas aizvietot ar vienotu, valsts pārvaldes pusē izstrādātu standartu visiem.
- Šobrīd Latvijā lielajiem elektroenerģijas patērētājiem nav atbilstošu iespēju slēgt ilgtermiņa (līdz ar to izdevīgākus) līgumus par elektroenerģijas iegādi.
- Uzņēmējdarbības atbalsta programmās darbinieku skaita palielinājuma prasība vērtēta kā nevajadzīga/nepamatota (ņemot vērā, ka efektivizācijas/ produktivitātes palielināšanas projektos papildu darbinieki var objektīvi nebūt nepieciešami).
- Dokumentu sagatavošana un iesniegšana valsts e-sistēmās dažkārt ir pieejama tikai personai, kurai ir paraksta tiesības uzņēmumā. Piedāvāts iespējamais risinājums - paraksta tiesīgā persona e-sistēmā strādāt var pilnvarot citu personu.
- Kopš 2024. gada maija ukraiņiem pases atjaunošanai jābrauc uz Ukrainu. Vācijā un Nīderlandē “pelēkās pases” aizvien izsniedzot un var turpināt strādāt.
- Izvērtēt problēmas risinājuma iespējas - kara sākumā nepareizi noformējot darbam Ukrainas kara bēgļi (metinātāja vietā norādot iekārtas operators), uzņēmumam piemērots sods, kas šobrīd arī 3 gadus neļauj pretendēt uz ALTUM atbalstu (uzņēmumam tas šķiet nesamērīgi pret nodarījumu).
- Nav pilnībā izstrādātas ALTUM procedūras saistībā ar procentu maksājumiem.
- Nodokļiem VID ir izveidots vienotais konts visiem nodokļiem (iepriekš bijis atsevišķi). Ja grāmatvedim ir jāsalīdzina uzņēmuma nodokļu dati un pārmaksas ar VID datiem, tas ir grūti, gandrīz neiespējami. Bieži vien ir papildus jāpieprasa informācija no VID.
- VID pieprasa katra uzlādes punkta “fiskalizāciju” (pēc uzņēmēja domām – tikai Latvijā unikāla prasība, nav citviet ES).
- Gada pārskatiem nav izveidota mūsdienīga forma, dati jāvada teksta formāta lapās, kur tie netiek ne summēti ne savstarpēji pārbaudīti.
- Trešo valstu eksporta/importa gadījumos informācija dubultā jāiesniedz gan VID, gan Muitas pārvaldei.
- Atgriezt VID konsultantu lielajiem nodokļu maksātājiem (kā tas bijis iepriekš, bet norādīts, ka vairs nav).
- Iestādēm atšķirīgi viedokļi un interpretācijas ietekmes uz vidi procedūru gaitā.
- Izvērtēt, vai arī Zemesgrāmatā iesniedzamajiem dokumentiem nebūtu iespējams uzticēties e-paraksta identifikācijai, mazinot nepieciešamību pēc notāra apstiprinātiem dokumentiem.
- Nevajadzīga birokrātija saistībā ar akcīzes nodrošinājuma nepieciešamību biodegvielām.
- Novecojis regulējums (pretstatā, piemēram, Igaunijai) uzņēmuma iekšējo dzelzceļa sistēmu uzturēšanai, pārlietu liela birokrātija.
- Apgrūtinātas iespējas valdes loceklim strādāt attālināti no citas valsts (ja valdes loceklis ir citas valsts rezidents, tad jādibina pārstāvniecība).
- Uzņēmumu akcionāra maiņas paziņošana Uzņēmumu reģistram raksturota kā sarežģīts process (salīdzinot ar citām Eiropas valstīm). Nesakārtots minoritāro akcionāru regulējums.
- Latvijā nav publiski pieejamu oficiālu algoritmu CO₂ aprēķiniem, daudzās citās valstīs tādi ir. Bieži tiek izmantotas ļoti novecojušas CO₂ aprēķina bāzes.
- Nepieciešams nodrošināt tiešos avio savienojumus ar tādiem tirgiem kā ASV un Kanāda, tādējādi veicinot arī eksporta attīstību uz šiem tirgiem.

Pētījumā uzņēmumu identificētie problēmu jautājumi tiek nodoti ministrijām darbam un iespējami ātrākai risināšanai. Plānots, ka 2025.gada rudenī varētu tikt veikts izvērtējums par sasniegto progresu.